

Non-nativeness als spelbreker

AFSCHEIDSREDE PROF. DR. MARINEL GERRITSEN

afsc
heids-
rede

change perspective

Radboud Universiteit

AFSCHEIDSREDE

PROF. DR. MARINEL GERRITSEN

Door de toenemende groei in communicatiemiddelen communiceren we steeds vaker met mensen uit andere culturen. Deze internationale communicatie verloopt echter niet altijd vlekkeloos: cultuur en taal kunnen spelbrekers zijn. Gesprekspartners komen vaak uit culturen met

verschillende communicatieve conventies. Zo leren Aziaten van jongs af aan nooit ronduit te zeggen het ergens niet mee eens te zijn, terwijl Nederlanders leren altijd te zeggen waar het op staat. Communiceren beiden met elkaar volgens hun eigen communicatieve conventies, dan kan dat tot misverstanden leiden.

Een van de gesprekspartners in internationale communicatie spreekt vaak in een andere taal dan zijn moedertaal, een Nederlander spreekt bij voorbeeld Engels met een Brit. Meestal dringen kenmerken van de moedertaal in de vreemde taal door en dat kan tot misverstanden leiden. Zo werd de Nederlandse-Engelse uitspraak van 'asset' door Britten geïnterpreteerd als 'acid'. Marinel Gerritsen illustreert aan de hand van recent onderzoek hoe verschil in cultuur, moedertaal of beide (non-nativeness) spelbreker kan zijn in internationale communicatie.

Marinel Gerritsen neemt afscheid als hoogleraar Interculturele Communicatie aan de Radboud Universiteit. Sinds 1990 gaf ze daar onderwijs en deed ze onderzoek naar problemen (en de oplossing ervan) die kunnen ontstaan doordat personen uit verschillende culturen met elkaar moeten samenwerken.

Radboud Universiteit

NON-NATIVENESS ALS SPELBREKER

Non-nativeness als spelbreker

Rede uitgesproken bij het afscheid als hoogleraar Interculturele communicatie aan de Faculteit der Letteren van de Radboud Universiteit op donderdag 13 november 2014

door prof. dr. Marinel Gerritsen

Vormgeving en opmaak: *gloedcommunicatie*, Nijmegen
Fotografie omslag: Bert Beelen
Drukwerk: Van Eck & Oosterink

ISBN 978-90-9028732-4

© Prof. dr. Marinel Gerritsen, Nijmegen, 2014

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar worden gemaakt middels druk, fotokopie, microfilm, geluidsband of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de copyrighthouder.

Meneer de rector magnificus, mevrouw de decaan, dames en heren,

CULTUUR ALS SPELBREKER

We waren gebleven bij *Cultuur als spelbreker*. In mijn entreerede behandelde ik de verschillen in waarden tussen Vlaanderen en Nederland en de verschillen in communicatieve conventies die daaruit voortvloeiden (Gerritsen, 2001). Ik liet bijvoorbeeld zien dat Vlaamse werknemers minder informatie over hun bedrijf krijgen dan Nederlandse en dat dit waarschijnlijk samenhangt met het feit dat Vlamingen een hogere machtsafstand dan Nederlanders hebben. Kennis en informatie delen is een kenmerk van een lage machtsafstandcultuur. Een ander voorbeeld was het vertrouwen dat je hebt in je collega's. Nederlanders hadden dat veel meer dan Vlamingen, iets wat kan samenhangen met de veel hogere onzekerheidsvermijding van Vlamingen. De inzichten die ik toen behandelde, waren voornamelijk gebaseerd op de theoretische inzichten van Geert Hofstede. Van de vijf waarden uit zijn model van toen, ging ik in op de drie waarin Vlamingen volgens zijn en mijn onderzoek hoger scoren dan Nederlanders: machtsafstand, onzekerheidsvermijding en masculiniteit. Dat was in 2001.

Daarna is er veel gebeurd in de discipline interculturele communicatie. In de eerste plaats is gebleken dat er meer dan vijf waarden nodig zijn om de culturen van de wereld te kunnen categoriseren. Anno 2014 worden daarvoor zestien waarden gebruikt en dat heeft ertoe geleid dat veel culturen meer van elkaar blijken te verschillen dan we in 2001 dachten. Ik zal dit illustreren aan recent onderzoek naar verschillen tussen Vlaanderen en Nederland (Gerritsen, 2014 a, b en c). Naast de al genoemde drie Hofstede-waarden - machtsafstand, onzekerheidsvermijding en masculiniteit - blijken Vlaanderen en Nederland op zeven andere waarden te verschillen: particularisme, emotionaliteit, privé-territorium, diffusiteit, belang hechten aan het verleden, polychronie en persoonlijke ruimte. Ik realiseer me dat dit enige uitleg behoeft. Vlamingen zijn particularistischer dan Nederlanders. Daarmee wordt bedoeld dat Vlamingen met wetten en regels meer 'in de geest van de wet' omgaan dan 'naar de letter van de wet'. Vlamingen tonen makkelijker emoties dan Nederlanders. Het privé-territorium van de Vlaming is groter dan dat van de Nederlander, met andere woorden de Vlaming ontvangt je niet zo snel thuis. Vlamingen zijn diffuser dan Nederlanders, het is voor hen belangrijker iets te weten van de privé-situatie van de gesprekspartner dan voor Nederlanders. Vlamingen hechten meer belang aan het verleden dan Nederlanders. Vlamingen zijn polychroner dan Nederlanders, aan planning tot op de minuut doen ze niet. Vlamingen zullen er bijvoorbeeld vreemd van opkijken dat de zeer gewaardeerde pedel van onze universiteit mij vriendelijk maar dringend heeft verzocht niet langer dan 45 minuten te spreken en niet meer dan 4500 woorden te gebruiken. Ten slotte is de fysieke persoonlijke afstand die je tot iemand bewaart, bij Vlamingen kleiner dan bij Nederlanders.

De verdriedubbeling van het aantal waarden waarmee rekening moet worden gehouden in het onderzoek naar cultuurverschillen, is één van de veranderingen in de

discipline. Een andere belangrijke verandering is dat het onderzoek zich heeft verplaatst van vergelijken van culturen, het zogenaamde crossculturele onderzoek, naar onderzoek naar wat het effect van die cultuurverschillen is in de interculturele communicatie. We proberen te achterhalen welke verschillen in waarden in interculturele communicatie nu werkelijk tot miscommunicatie leiden en welke niet. Laat ik een voorbeeld geven uit mijn recente Vlaams-Nederlandse onderzoek (Gerritsen, 2014 a, b en c).

Uit interviews met tien Vlamingen die in Nederland werken, en tien Nederlanders die in Vlaanderen werken, bleek dat maar zeven van de tien verschillen in waarden tussen Vlamingen en Nederlanders tot communicatieproblemen in Vlaams-Nederlandse interacties leidden: de hogere score van Vlaanderen op machtafstand, particularisme, masculiniteit, onzekerheidsvermijding, diffusiteit, polychronie en hun grotere privé-territorium. Verder bleken niet al deze zeven waarden even vaak tot problemen te leiden. Machtafstand leidt bij Vlamingen en Nederlanders tot de meeste ergernis. Vrijwel alle geïnterviewden vertellen verhalen waaruit blijkt dat de hogere machtafstand in Vlaanderen tot problemen leidt. Nederlanders zeggen bijvoorbeeld dat je het als baas in Vlaanderen breed moet laten hangen, je moet in een dure auto rijden, terwijl Vlamingen zeggen dat je als baas in Nederland vooral een low profile moet houden. Heb je een dure auto, dan moet je die drie straten verderop parkeren. Voor de Vlamingen staat als bron van miscommunicatie op de tweede plaats de lagere masculiniteit van de Nederlander. Ze menen dat Nederlanders hun werk niet genoeg op de eerste plaats in hun leven stellen, het bijvoorbeeld gewoon vinden om in vakanties niet te werken. Voor de Nederlander staat als bron van misverstand op de tweede plaats de grotere diffusiteit van de Vlaming. Een Nederlander stelt dat je een onderhandeling van een half uur met een Vlaming die je niet kent, net zo goed kan laten, want die wil eerst weten waar je vandaan komt, hoe je familie in elkaar zit, enzovoort. Daarom moet je in Vlaanderen ook altijd zo lang lunchen. De geïnterviewde Vlamingen en Nederlanders verschillen niet in de mate waarin ze problemen ondervinden door het verschil in onzekerheidsvermijding, particularisme, privé-territorium en polychronie. De Vlamingen met hun hoge onzekerheidsvermijding verbazen zich over de risico's die de Nederlanders nemen en de Nederlanders verbazen zich op hun beurt over alles wat de Vlaming allemaal verzekert, tot agressie van studenten aan toe. De Vlaming stoort zich eraan dat regels in Nederland heilig zijn, met andere woorden dat Nederlanders universalistischer, minder particularistisch, zijn, terwijl de Nederlander er zich juist aan stoort dat Vlamingen regels niet altijd precies volgen. Vlamingen vinden het ongelooflijk dat de Nederlanders hun gordijnen meestal open houden (het grotere privé-territorium van de Vlaming), maar Nederlanders verwonderen zich erover dat ze zelden bij hun Vlaamse bureaus thuis worden uitgenodigd. Vlamingen vinden Nederlanders wel erg stipt en inflexibel, Nederlanders daarentegen klagen erover dat Vlamingen niet alles van tevoren regelen en graag improviseren (hogere polychronie in Vlaanderen).

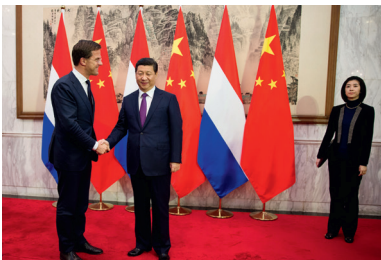

Tot zover de rol van cultuur als spelbreker in interculturele communicatie en de twee belangrijkste veranderingen in deze discipline: verdriedubbeling van het aantal waarden en meer aandacht voor interculturele interacties

CULTUUR EN TAAL ALS SPELBREKERS

In het onderzoek naar de invloed van cultuur op communicatie tussen Nederlanders en Vlamingen heb ik het mij makkelijk gemaakt door de factor taal te elimineren. Als Vlamingen en Nederlanders met elkaar communiceren, spreken ze immers meestal hun moedertaal en dat is voor beide gesprekspartners nagenoeg dezelfde taal, Nederlands. Maar in de meeste interculturele communicatieve situaties is er naast cultuurverschil nog een andere belangrijke mogelijke spelbreker: het feit dat minstens een van de gesprekspartners in een andere taal dan de moedertaal communiceert en die vreemde taal niet zo perfect beheerst als een moedertaalspreker. Onze onderzoeksgroep *Non-nativeness in communication* gebruikt voor deze twee aspecten de overkoepelende term non-nativeness. We hebben lang gezocht naar een Nederlandse term, maar die helaas niet gevonden. Onder non-nativeness verstaan we het communiceren in een andere taal en/of een andere cultuur dan die waarin je bent opgegroeid. We onderzoeken vooral het effect van non-nativeness op moedertaalsprekers en op anderen die niet in hun moedertaal of moedercultuur communiceren. Non-nativeness in taal of cultuur of in beide kan tot misverstand leiden, omdat je communicatie interpreteert door het filter van je eigen taal en cultuur (Gass & Varonis, 1991; Malt & Majid, 2013). Dat filter kan een juiste interpretatie in de weg staan. Ik zal dit eerst illustreren aan een cultuurvoorbeeld en dan aan een taalvoorbeeld.

Of je iemand aankijkt als je met hem spreekt, is cultuurbepaald. In westerse culturen is aankijken een must, want anders denken mensen dat je liegt, maar in Aziatische culturen mag je iemand juist niet aankijken, want dat is onbeleefd. Kijkt u eens naar figuur 1. Ik interpreteer de situatie zo. Mark Rutte probeert vriendelijk lachend oogcontact te maken met de president van China, Xi Jinping, maar die houdt zich aan de Chinese communicatieve conventie dat het onbeleefd is iemand aan te kijken en kijkt weg. Beiden hebben moeite met elkaars non-verbale communicatie omdat ze die interpreteren door het filter van hun eigen cultuur.

Figuur 1: Mark Rutte wordt ontvangen door de Chinese president Xi Jinping (15 november 2013): een botsing tussen twee cultuurconventies in aankijken?

Foto ANP, Jerry Lampen

Een talig voorbeeld hoe je door het filter van je moedertaal een vreemde taal kan misinterpretieren is te vinden op het gebied van termen om voedsel te verhitten. Ik beperk me hier tot termen voor 'bakken in een pan', 'bakken in een oven' en 'grillen'. In het Engels gebruikt men daarvoor de termen als in de eerste rij van Tabel 1: *to fry*, *to bake* en *to grill*. Het instrument waarmee je het voedsel verhit, bepaalt in het Engels de term die je gebruikt. Voor deze drie kookprocessen heeft het Japans ook drie termen, maar die worden niet bepaald door het kookinstrument, maar door de hoeveelheid vet die je gebruikt (Cook, 2010, p.33). Is dat veel vet, dan hanteer je de term *yaku*, is het maar een beetje dan gebruik je de term *itameru* en komt er helemaal geen vet aan te pas dan gebruik je *iru*. Toen Jamie Olivier in de leer ging bij de Japanse topkok Isao Yamada kostte het hem enige moeite de termen *yaku*, *itameru* en *iru* niet te interpreteren door het filter van zijn moedertaal, *yaku* als *to fry*, *itameru* als *to bake* en *iru* als *to grill*.

	To fry	To bake	To grill
Met veel vet	yaku		
Met weinig vet	itameru		
Zonder vet	iru		

Tabel 1: termen voor *to fry*, *to bake* en *to grill* in het Japans

Ik hoop met deze twee voorbeelden duidelijk te hebben gemaakt dat het filter van de moedertaal en -cultuur effectieve en efficiënte communicatie in de weg kan staan. Al in 1991 maakten Gass en Varonis (1991, p. 124) een classificatie van het type problemen dat door non-nativeness kan ontstaan: vermijden met een non-native te communiceren omdat je problemen voorziet, en miscommunicatie, elkaar helemaal niet of gedeeltelijk niet begrijpen. In onze onderzoeksgroep concentreren we ons op het laatste. We proberen inzicht te krijgen welke *non-native* aspecten tot miscommunicatie leiden en welke niet of in mindere mate. Kennis hierover is van belang voor het onderwijs in de vreemde taal en cultuur, want je moet natuurlijk vooral aandacht besteden aan die aspecten die de communicatie belemmeren (Van Meurs, Hendriks & Planken, 2013).

NON-NATIVENESS IN VIER COMMUNICATIESITUATIES

Zo meteen zal ik aan de hand van een aantal voorbeelden laten zien wanneer non-nativeness wel spelbreker is en wanneer nauwelijks. Maar nu wil ik eerst kort vier situaties schetsen waarin non-nativeness een rol kan spelen.

1. Moedertaalspreker met taal en cultuur A communiceert met moedertaalspreker met taal en cultuur B in taal A.

2. Moedertaalspreker met taal en cultuur B communiceert met moedertaalspreker met taal en cultuur C in taal D.
3. Moedertaalspreker met taal en cultuur E communiceert met moedertaalspreker met taal F met cultuur F.
4. Moedertaal spreker met taal en cultuur G communiceert met moedertaalspreker met taal en cultuur H waarbij beiden hun eigen taal gebruiken.

In de eerste situatie gebruiken beide gesprekspartners dezelfde taal, bijvoorbeeld Engels, maar de ene gesprekspartner heeft Engels als moedertaal, het is bijvoorbeeld een Brit, en de andere partij heeft een andere moedertaal, bijvoorbeeld Nederlands. Cultuur en taal kunnen hier beide en voor beide partijen tot misverstanden leiden. De Nederlander kan bijvoorbeeld de beleefdheidsconventies van de Brit niet doorgronden en niet begrijpen dat een uiting als 'I almost agree' betekent dat iemand het helemaal niet met je eens is. Daarnaast kan de Nederlander problemen hebben met het Engels van de Brit, bijvoorbeeld de interpretatie van woordgroepen als 'anything but' (alles behalve) en 'all but' (bijna). In diezelfde situatie kan ook de Brit de Nederlander misverstaan. De inhoud van verzoeken in het Nederlands Engels begrijpen Britten bijvoorbeeld wel, maar omdat Nederlanders verzachtingen als 'possibly' vaak weglaten, ervaren ze de zender van de boodschap als onaangenaam (Hendriks, 2010). Dat kan er natuurlijk weer toe leiden dat een verzoek minder snel wordt ingewilligd. Verder kan bijvoorbeeld de Nederlandse uitspraak van het Engels tot miscommunicatie leiden. Ooit heb ik een Britse collega in grote verlegenheid gebracht toen ik hem tijdens een ietwat verplichte conversatie op een congresdiner vertelde over onze fietsvakanties, onder andere over hoe wij onze fietsen bepakten: 'We have sacks on our bikes'. Mijn uitspraak van het woord 'sacks' was echter niet optimaal en werd door mijn tafelgenoot als 'seks' geïnterpreteerd. Zijn reactie 'interesting' interpreteerde ik gelukkig juist!

In de tweede situatie communiceren twee personen in een taal die voor allebei niet de moedertaal is, een Nederlander en een Chinees spreken bijvoorbeeld Engels met elkaar of een kunsttaal als het Esperanto. Cultuur kan in dit geval spelbreker zijn omdat beide partijen waarschijnlijk grotendeels volgens de culturele conventies van de eigen cultuur communiceren. De zojuist besproken interactie tussen Mark Rutte en Xi Jinping was daar een voorbeeld van. Ook taal kan in deze situatie een spelbreker zijn, want hoewel beide gesprekspartners in deze situatie dezelfde taal spreken, is het voor beiden een vreemde taal: de gemeenschappelijk gebruikte taal zullen ze interpreteren door het filter van hun moedertaal en in hun eigen gebruik van de vreemde taal zullen kenmerken van de moedertaal doordringen. In de beschrijving van de vorige situatie heb ik daar al voorbeelden van gegeven.

In onze onderzoeksgroep onderzochten Van Mulken en Hendriks in welke situatie men nu het meest effectief communiceert, de eerste waarin een van de partners zijn of haar moedertaal spreekt of de tweede waarin ze een taal spreken die voor beiden een

vreemde taal is. Een Duitser en een Nederlander moesten samen via een chatsessie een puzzel oplossen. Dat bleken ze beter te doen wanneer een van hen zijn moedertaal (Duits of Nederlands) sprak en de ander zich daaraan aanpaste, dan wanneer ze beiden Engels spraken (Van Mulken, 2010; Van Mulken & Hendriks, *ter perse*). In het Engels hadden beiden een handicap omdat ze het Engels niet tot in de finesses beheersten. In de situatie waarin een van hen zijn moedertaal sprak, kon de moedertaalspreker de non-native spreker beter helpen met het vinden van omschrijvingen voor voorwerpen in de puzzel.

De derde situatie is de situatie waarin gesprekspartners wel dezelfde taal gebruiken, maar uit een andere cultuur komen: de Brit die met een Amerikaan Engels spreekt of de Nederlander die met een Vlaming in het Nederlands communiceert. Natuurlijk is er ook altijd een klein taalverschil, een wat andere intonatie, uitspraak, woordenschat, maar over het algemeen leiden die kleine verschillen eerder tot een glimlach dan tot miscommunicatie. Verschil in cultuur tussen sprekers van dezelfde moedertaal kan wel tot communicatiestoornissen leiden zoals ik in het begin van dit college heb laten zien. Zelfs is de kans op miscommunicatie nog wat groter dan in situaties waarin ook de taal verschilt. Dat taalverschil maakt namelijk duidelijk dat er verschil is. Als dat signaal ontbreekt, komen de gesprekspartners minder snel op het idee dat hun cultuur zou kunnen verschillen.

De drie hier geschetste situaties komen u vast bekend voor. Dat geldt waarschijnlijk niet voor de laatste situatie. Daarin spreken gesprekspartners niet dezelfde taal, maar hebben ze genoeg kennis van de taal van de ander om de boodschap te begrijpen, een Italiaan spreekt dan bijvoorbeeld Italiaans en een Spanjaard Spaans. Tot in de 19^e eeuw werd vrij vaak op deze wijze in Europa gecommuniceerd (Bathina & Ten Thije, 2010). Over het algemeen worden in deze communicatieve situaties talen gebruikt die typologisch sterk verwant zijn zoals Spaans, Frans en Italiaans, maar het komt ook voor met talen die niet verwant zijn, bij voorbeeld Maleis en Nederlands. In dat geval hebben beide partners genoeg kennis van de andere taal verworven om de kunnen begrijpen wat wordt bedoeld. In deze vierde situatie kan cultuur een spelbreker zijn omdat beide partners waarschijnlijk grotendeels communiceren met de communicatieve conventies waarmee ze zijn opgegroeid. Daarnaast kan taal natuurlijk een spelbreker zijn, omdat het onwaarschijnlijk is dat alle taaluitingen tot in de finesses begrepen zullen worden. Bovendien is er vaak een asymmetrische relatie in de onderlinge verstaanbaarheid van beide partners. Zo verstaan Denen gesproken Zweeds beter dan Zweden gesproken Deens (Gooskens et al, 2010) en verstaan Nederlanders Duits beter dan Duitsers Nederlands (Gooskens, Van Bezooijen & Van Heuven, *ter perse*).

NON-NATIVENESS ALS GROTE SPELBREKER

Ik laat nu aan de hand van een aantal voorbeelden zien wanneer non-nativeness in taal en cultuur wel een spelbreker lijkt te zijn en wanneer niet of in mindere mate. Ik beperk

me daarbij tot de eerste twee situaties omdat die het meest voorkomen. De opsomming is alles behalve uitputtend – ik heb maar 45 minuten. Ik ga eerst in op twee grote spelbrekers, accent en grammatica, daarna volgt een aantal kleinere.

Accent

Het eerste aspect waar ik op wil ingaan, is een non-native accent, een non-native uitspraak. De meeste mensen die een vreemde taal leren, lukt het niet om die taal accentloos te leren spreken. Hoe erg is dat? Soms is het heel erg. Bijvoorbeeld als je de dure Google bril hebt aangeschaft. Een Google bril is een computer in een bril. Je kan er veel mee doen wat je ook op je computer of op je telefoon kan, maar omdat er geen toetsenbord in de bril verwerkt kon worden, moet je de bril mondelinge commando's geven en dat moet in het Engels, want andere talen verstaat die nog niet. Wil je dat die een foto maakt, dan zeg je *OK glass, take a picture*, wil je dat je bril een filmpje maakt dan zeg je *OK glass, record a video*. Er is alleen één probleem: de bril verstaat uitsluitend Brits en Amerikaans Engels. Spreek je Engels met een sterk Nederlands accent, dan doet hij niets of iets wat niet de bedoeling is.

Een non-native accent kan in mens-machine-interactie een behoorlijke spelbreker zijn. Maar hoe zit het als de gesprekspartner een mens is, iets wat gelukkig nog steeds de meest voorkomende situatie is? Daar is vrij veel onderzoek naar gedaan en dan vooral naar wat moedertaalsprekers van het Engels van het accent van een niet-moedertaalspreker vinden. Natuurlijk zijn die effecten afhankelijk van de taalachtergrond van de non-native. Amerikanen hebben bijvoorbeeld meer moeite met een Chinees-Engels accent dan met een Nederlands-Engels accent (Van Heuven & Wang, 2006), maar uit nagenoeg alle onderzoeken blijkt dat een non-native accent vrijwel altijd spelbreker is. Ik geef een paar voorbeelden van het effect ervan op Amerikanen en op Britten.

Amerikanen verstaan en begrijpen de meeste non-native variëteiten van het Engels slechter dan Amerikaans-Engels en ze luisteren liever naar een native dan naar een non-native accent (Tan & Castelli, 2013; Van Heuven & Wang, 2006; Lindemann, 2005; Derwing & Munro, 2005; Riney, Takagi & Inutsuka, 2005). Bij het horen van Japans-Engels hebben ze bijvoorbeeld een minder plezierig gevoel dan bij het horen van Amerikaans-Engels, zelfs wanneer in de Amerikaans-Engelse boodschap iets onaardigs over hen gezegd wordt en in de Japans-Engelse niet (Cargile & Giles, 1997). Amerikanen met een negatieve houding tegenover een accent vermijden bovendien communicatie met sprekers van dat accent. Als ze toch met hen moeten communiceren, ervaren ze de interactie als niet succesvol, terwijl die in het merendeel van de gevallen wel succesvol is (Lindemann, 2002). Het is dan ook niet verwonderlijk dat ze verkooppraatjes in het Amerikaans-Engels geloofwaardiger en effectiever vinden dan bijvoorbeeld in het Grieks-Engels (Tsalikis, DeShields & LaTour, 1991) en dat een *non-native* accent geen pre is voor je carrière. Hoogopgeleiden met een Japans of een Russisch accent in het

Engels worden door Amerikanen minder vaak voor hogere functies aanbevolen dan sprekers van het Amerikaans-Engels met gelijke kwaliteiten en deze sprekers met een accent verwerven ook minder makkelijk fondsen (Huang, Fridegger & Pearce, 2013). Er zijn ook wat gegevens over de effecten van Nederlands-Engels op Amerikanen. Ze ergeren zich behoorlijk aan een aantal typisch Nederlandse uitspraakfouten van het Engels, óf omdat ze het Engels daardoor onverstaaanbaar vinden óf omdat het Nederlands-Engels hun niet prettig in de oren klinkt (Van den Doel, 2006, p. 123, p. 287). Ten slotte herkennen Amerikanen onvoorspelbare woorden in Nederlands-Engels minder goed dan in Amerikaans-Engels (Van Heuven & Wang, 2006).

Britten kennen aan sprekers van het Brits-Engels een hogere status toe dan aan sprekers van Frans-, Duits- en Spaans-Engels (Coupland & Bishop, 2007). We hebben ook enig inzicht in wat Britten vinden van Nederlands-Engels. Ten eerste zijn er natuurlijk de anekdotes. Een Britse journalist bestempelde het Engels van Emile Roemer als ‘niet erg verfijnd’ en informeerde vervolgens bij een Nederlandse collega: ‘Denken mensen weleens dat hij niet erg slim is?’ (Bakker, 2012). Deze anekdotische evidentie wordt ondersteund door experimenteel onderzoek. Van den Doel (2006, p.117, p. 287) laat zien dat Britten zich net als Amerikanen ergerden aan typisch Nederlandse uitspraakfouten en daarvoor ook dezelfde redenen aanvoeren als Amerikanen: onverstaaanbaar, klinkt niet prettig. In onze onderzoeksgroep onderzochten Nejjari et al (2012) of Nederlands-Engels met een zwaar accent, Nederlands-Engels met een licht accent en Brits-Engels (*Received Pronunciation*) van elkaar verschilden in het effect dat ze op Britten hadden. Het fragment waarop de Britten moesten reageren was het begin van een telefonisch verkooppraatje. Een Nederlands accent bleek te leiden tot een negatieve beeldvorming van de spreker. Britten kenden meer status toe aan de sprekers van het Brits-Engels dan aan sprekers van een licht en een zwaar Nederland accent. Verder vonden de Britten de sprekers van het Brits-Engels en het Nederlands-Engels met een licht accent veel vriendelijker dan de Nederlanders met een zwaar accent. In hetzelfde onderzoek werd gekeken naar verschillen tussen de drie accenten in effect op verstaanbaarheid (worden de woorden verstaan), begripelijkheid (begrijpt men de woorden) en interpretatie van de boodschap (komt de boodschap die de spreker bedoelt over op de luisteraar). Beide Nederlandse accenten werden door de Britten slechter verstaan en slechter begrepen dan Brits-Engels. Zo interpreteerden ze het woord ‘asset’ als ‘acid’. Opvallend was dat een Nederlands accent géén effect had op het belangrijkste in communicatie, de interpreteerbaarheid van de boodschap. Het hoofddoel van de boodschap werd altijd goed begrepen, of die nu uitgesproken was met een zwaar of licht Nederlands accent of met een Brits accent.

Wat het effect is van een moedertaalaccent op een non-native, is nauwelijks onderzocht. Dat komt doordat in de praktijk van het onderwijs de moedertaalspreker meestal model staat. De non-native moet maar leren de moedertaalspreker goed te interpreteren en heeft al helemaal geen recht zich oordelen aan te meten over het taal-

gebruik van moedertaalsprekers (Tan & Castelli, 2013). Een van de weinige studies waarin wel is gekeken hoe non-natives de communicatie met natives ervaren, is die van Gluszek en Dovidio (2010). Uit hun enquêtes met Amerikaanse non-natives blijkt dat de door moedertaalsprekers gesignaleerde problemen met non-natives niet aan ze voorbijgaan. De non-natives vinden de interactie met moedertaalsprekers stroef verlopen en ervaren dat interactie met hen wordt vermeden. Daardoor voelen ze zich buitengesloten en gestigmatiseerd. Natuurlijk zijn hierin gradaties. Hoe meer vertrouwd een non-native met een native accent is, des te positiever staat die tegenover de sprekers ervan (Chiba, Matsuura & Yamamoto, 1995). Verder speelt de moedertaal van de non-native een rol, Chinezen hebben met het herkennen van woorden in het Amerikaans-Engels bij voorbeeld meer moeite dan Nederlanders (Van Heuven & Wang, 2006).

De situatie waarin non-natives met elkaar communiceren, komt voor een taal als het Engels erg vaak voor. Toch is er weinig onderzoek gedaan naar het effect van het ene non-native accent op het andere. De weinige onderzoeksresultaten wijzen eenzelfde richting op. Hoe meer de taalachtergronden van de non-natives overeenkomen, des te minder moeite ze hebben elkaar te begrijpen (Revell, 2007; Tan & Castelli, 2013): een Italiaan en een Spanjaard die met elkaar Engels spreken, begrijpen elkaar bij voorbeeld beter dan een Noor en een Spanjaard die dat met elkaar doen. Non-native sprekers van het Engels met dezelfde moedertaalachtergrond, bij voorbeeld twee Nederlanders die Engels met elkaar spreken, verstaan elkaar doorgaans het beste (Wang, 2007; Munro, Derwing & Morton, 2006).

Samenvattend kunnen we stellen dat een non-native accent spelbreker is zowel in communicatie tussen moedertaalspreker en non-native als in communicatie tussen non-natives onderling: de boodschap wordt niet altijd verstaan en begrepen en het accent draagt vrijwel altijd bij aan een negatieve beeldvorming van de non-native spreker.

Grammatica

Een tweede aspect dat spelbreker kan zijn in de communicatie is non-native grammatica. Hierbij dringen de grammaticaregels van de moedertaal door in het gebruik van de tweede taal. Ik ontleen twee voorbeelden uit het Engels van Nederlanders.

Uit een analyse van door Nederlanders in het Engels geschreven wetenschappelijke teksten van Burrough (2002) blijkt dat Nederlanders in de conclusie van wetenschappelijke artikelen hun resultaten vaak in de onvoltooid tegenwoordige tijd (*simple present*) presenteren. Als ze in het artikel hebben bewezen dat de variatie in bodemsubstraat de vegetatie bepaalt, schrijven ze bijvoorbeeld: 'In our study variation in soil substrate *determines* vegetation composition'. In het Nederlands kun je hier de onvoltooid tegenwoordige tijd gebruiken omdat het de resultaten van je eigen onderzoek betreft, waarvan je mag uitgaan dat ze kloppen. In het Engels daarentegen mag je de onvoltooid tegenwoordige tijd in wetenschappelijke teksten alleen gebruiken indien het algemeen aanvaarde feiten zijn, zoiets als de aarde draait om de zon, en niet als het

slechts de resultaten van je eigen onderzoek zijn, die je door middel van een artikel aan de academische wereld ter evaluatie voorlegt. Dat het verkeerde gebruik van de onvoltooid tegenwoordige tijd in het Engels inderdaad een spelbreker is, bleek uit een experiment van Burrough waarin ze wetenschappelijke teksten met de conclusies in de onvoltooid tegenwoordige tijd voorlegde aan Britten uit het desbetreffende wetenschapsgebied. Zij vonden dat de onderzoeker zich arrogant gedroeg, ten onechte de resultaten van zijn onderzoek als algemene waarheden presenteerde, met als consequentie het advies het artikel te weigeren of grondige revisie te vragen.

Mijn tweede voorbeeld komt uit de *air traffic control communicatie*, dat is de communicatie tussen piloten en de luchtverkeerstoren. Deze communicatie is altijd in het Engels, maar vaak zijn de gesprekspartners geen moedertaalsprekers van het Engels. Dat is meestal geen probleem omdat de meeste communicatie over routinezaken gaat waarvoor gestandaardiseerde uitdrukkingen zijn, bijvoorbeeld: *Cleared for take-off* (vliegtuig mag vertrekken), *affirmative* (ja), *acknowledge* (laat weten dat je mijn boodschap ontvangen hebt). Alleen wanneer er iets ongebruikelijks gebeurt, kan men niet altijd teruggevallen op die gestandaardiseerde uitdrukkingen en dan gaat het soms mis. Tajima (2004) heeft een analyse gemaakt van de communicatie vlak voor de grootste vliegcrash ter wereld in Tenerife in 1977. Daar botste een Boeing van de KLM met een Pan Am vliegtuig (583 doden). De oorzaak van de botsing wordt onder andere toegeschreven aan het feit dat de Nederlandse gezagvoerder zonder toestemming van de luchtverkeersleiding vertrok. Hoe kon dat zo gebeuren? Volgens Tajima (2004) kwam dat door het Engels van de gezagvoerder. Die zegt tegen de verkeerstoren: 'We are now at take-off'. In *air-traffic control* Engels is dit een ongrammaticale zin die op twee manieren geïnterpreteerd kan worden:

- a. We are now at the take-off position
- b. We are now actually taking off

De interpretatie onder a. betekent dat het vliegtuig stil staat op de plek vanwaar vertrokken kan worden en wacht op een toestemming van de luchtverkeersleiding om te vertrekken. De interpretatie onder b. betekent dat het vliegtuig al flink in beweging is en bezig is met de aanloop om op te stijgen. Dat laatste wilde de Nederlandse piloot communiceren aan de Spaanse luchtverkeersleider, want de KLM-Boeing reed al 280 kilometer per uur, maar de luchtverkeersleider interpreteerde de zin zoals in a. Tajima (2004) wijt het feit dat de gezagvoerder een Engelse zin gebruikte die als niet-standaard gekwalificeerd wordt in *air-traffic control* Engels, aan interferentie met de grammatica van het Nederlands. Hij ziet de gewraakte zin als een vertaling van het Nederlandse 'We zijn (are) aan het (at) take-offen (take off)'.

NON-NATIVENESS ALS KLEINE SPELBREKER

Is non-nativeness nu altijd een hele duidelijke spelbreker? Gelukkig niet, maar vaak speel je toch meer op safe als je je wel aanpast aan de taal en cultuur van de moedertaalspreker. Ik geef voorbeelden over taalfouten, stijl, afbeeldingen en advertenties in vreemde talen.

Fouten in teksten

Foutloos schrijven in je moedertaal is al moeilijk, maar in een vreemde taal is het nog moeilijker. Communicatieve conventies – hoe begin je, hoe sluit je af -, grammatica, interpunctie enzovoort zijn vaak allemaal anders dan in je moedertaal. Hoe erg is het als je daarin fouten maakt? In onze onderzoeksgroep onderzochten Van Meurs, Planken en Maria (in voorbereiding) door middel van experimenten het effect van spel-, grammatica-, interpunctie- en woordkeuzefouten op moedertaalsprekers van het Engels, Britten, en non-natives van het Engels, Duitsers. Het ging om fouten die vaak door Nederlanders in geschreven Engels worden gemaakt. Ze waren verwerkt in een petitie die de lezer verzocht werd te ondertekenen. De ene helft van de Duitsers en Britten kreeg een tekst zonder fouten te beoordelen en de andere een tekst met fouten. De tekst met fouten had geen enkel ander effect dan de tekst zonder fouten, niet qua begrip en aantrekkelijkheid van de tekst, niet qua betrouwbaarheid, vriendelijkheid en competentie van de auteur en niet qua intentie van de lezer om de petitie te tekenen. Kortom, de feitelijke fouten hadden noch op de Britten noch op de Duitsers enig effect. Maar.... uit een andere analyse van hetzelfde materiaal bleek dat fouten wel een rol speelden in de beoordeling, namelijk als de proefpersonen die zeiden dat de tekst foutloos was, onderscheiden werden van de respondenten die zeiden dat er fouten in zaten. Dat waren niet alleen de proefpersonen die ook werkelijk een tekst met fouten hadden gelezen, want van de respondenten die een foutloze tekst onder ogen hadden gekregen, zei maar liefst een kwart dat er fouten in zaten. De proefpersonen die dachten fouten in de tekst te hebben gevonden, vonden de tekst minder aantrekkelijk en de auteur minder betrouwbaar, vriendelijk en competent dan de groep die geen fouten in de tekst had gevonden. Wat kunnen we hieruit leren? Drie dingen. Als we geen effect vinden van fouten in schriftelijke non-native communicatie, kan dat komen doordat de proefpersonen ze niet opgemerkt hebben. Ten tweede is voor de beoordeling niet de tekst zelf relevant, maar het beeld van de tekst dat de lezer in zijn hoofd heeft opgeslagen. Ten derde hebben taalfouten een negatieve impact. Zo redenerend loont het toch om fouten te vermijden, want er is een kans dat ze gedetecteerd worden en dan leidt het tot negatieve beeldvorming van de tekst en de auteur ervan. En ja, als je foutloos schrijft, maar de lezer denkt dat je wel fouten maakt, dan heb je gewoon pech! Helaas zal men vaker bij een tekst van een non-native denken dat er fouten in zitten, dan bij een tekst van een native.

Bloemrijke en beknopte stijl

Culturen kunnen van elkaar verschillen in de stijl die ze het meest waarderen. Zo is een criterium het verschil tussen een bloemrijke stijl, dat is de inhoud mooi, liefst in verhaalvorm en met metaforen communiceren, en de beknopte stijl, dat is kort, zakelijk en *to the point* communiceren (Hall 1976; Gudykunst & Ting-Toomey, 1988). De cultuur van Nederland, Duitsland en de Verenigde Staten wordt bijvoorbeeld gekwalificeerd als beknopt, die van het Verenigd Koninkrijk, Zuid-Europa en Zuid-Amerika als bloemrijk. Word je nu meer overtuigd door een stijl die wel overeenkomt met je stijlvoorkeur in je cultuur dan door een tekst die daar niet mee overeenkomt? In onze onderzoeksgroep werd dat door middel van experimenten onderzocht voor het Verenigd Koninkrijk en Nederland (Hendriks et al, 2012). De verwachting was dat Britten meer overtuigd zouden worden door een *business newsletter* in een bloemrijke stijl dan door eentje in beknopte stijl en dat bij de Nederlanders het omgekeerde het geval zou zijn. Overtuigingskracht werd gemeten met drie variabelen: begrijpelijkheid en aantrekkelijkheid van de tekst en intentie op het aanbod in de nieuwsbrief in te gaan. Die verwachting kwam maar op een half punt uit: de Nederlanders vonden een beknopte zakenbrief aantrekkelijker dan een bloemrijke, maar de Britten vonden de bloemrijke brief niet aantrekkelijker dan de beknopte. De auteurs concluderen dat het voor de verkoop niet nodig is om je boodschap aan te passen aan de voorkeur van de doelgroep voor een bloemrijke dan wel beknopte stijl. Deze bevindingen komen overeen met die van een ander lid van onze onderzoeksgroep. Andreu van Hooft (2011) onderzocht of er verschillen waren tussen Mexicanen, uit een bloemrijke stijlcultuur, en Amerikanen, uit een beknopte stijlcultuur, in de wijze waarop ze verhoud, bloemrijk taalgebruik interpreterden. Hoewel Amerikanen dat iets meer deden op de wijze die hoort bij een beknopte cultuur dan Mexicanen, concludeert ook Van Hooft dat aanpassing aan stijl van de doelgroep wat betreft bloemrijkheid dan wel beknoptheid niet nodig is, omdat er maar een kleine kans op miscommunicatie is. Dat neemt niet weg dat je ook bij het aspect van stijl meer op safe speelt als je wel rekening houdt met je doelgroep.

Afbeeldingen in teksten

Afbeeldingen in teksten worden steeds belangrijker, tussen 1964 en 2004 nam het percentage afbeeldingen in Britse jaarverslagen bijvoorbeeld met 100 procent toe (Bheatti, Dhanani & Jones, 2008). Toch doen organisaties nauwelijks moeite om afbeeldingen op hun websites, in hun jaarverslagen en dergelijke aan te passen aan de cultuur van de doelgroep en al helemaal niet als die doelgroep tot een van de westerse culturen behoort. De resultaten van onderzoek van een lid van onze onderzoeksgroep, Elizabeth de Groot, lijken er op te wijzen dat dit onverstandig is (De Groot, 2008; De Groot, Korzilius, Gerritsen & Nickerson, 2011). Zij analyseerde onder andere de foto's van de managementvoorwoorden in de Engelstalige jaarverslagen van Nederlandse en Britse bedrijven en vond daarin een belangrijk verschil in portrettering van de CEO, de topman. Bij de

Nederlandse bedrijven blikte hij in de camera, maar bij de Britse kijkt hij weg. Uit experimenten met Britse financiële analisten in the City of London, bleek dat de Britten de Britse foto's sterk verkozen boven de Nederlandse. Hoewel nog niet is onderzocht wat het effect van non-nativeness van afbeeldingen is op zaken als reputatie van een organisatie, bereidheid erin te investeren, enzovoort, lijkt het toch het verstandigste om op safe te spelen en die foto's op te nemen die de meeste aantrekkingskracht op de doelgroep hebben. Uit recent onderzoek weten we namelijk dat lezers van jaarverslagen aan die afbeeldingen veel aandacht besteden (Karreman, de Jong & Hofmans, 2014).

Advertenties

In onze onderzoeksgroep is heel veel onderzoek gedaan naar het effect van non-nativeness in advertenties. Er is enerzijds onderzocht of advertenties met waarde-*appeals* die zijn aangepast aan de cultuur van de doelgroep, effectiever zijn dan advertenties die daar niet aan zijn aangepast. Uit al deze onderzoeken komt eenzelfde resultaat naar voren: aanpassing aan de waarde-*appeals* van de doelgroep is in West Europa niet effectiever (Hoeken et al, 2003; Hornikx et al, 2010). Een advertentie waarin bijvoorbeeld een appel wordt gedaan aan heerlijk samenzijn met de hele familie is niet effectiever in een collectivistische dan in een individualistische cultuur.

Anderzijds is veel onderzoek gedaan naar het effect van een andere taal dan de moedertaal van de doelgroep in product- en personeelsadvertenties. Het gaat dan bijvoorbeeld om advertenties die geheel of gedeeltelijk in het Engels zijn gesteld, iets wat zeer vaak voorkomt in West-Europa (Gerritsen et al, 2007; Van Meurs, 2010, p. 219-290). Uit vrijwel al deze studies blijkt dat het voor het imago van product en organisatie en voor houding tegenover de advertentie, product en organisatie weinig uitmaakt of je nu in het Engels adverteert of in de moedertaal van de doelgroep. Alleen voor begrip maakt het wel uit, want advertenties in het Engels worden lang niet altijd begrepen (Gerritsen et al, 2000; Gerritsen et al, 2010). Dat is een kwalijke zaak, want er is een relatie tussen begrip van de tekst en waardering voor een advertentie: advertenties met teksten die men begrijpt, waardeert men meer (Hornikx & Starren, 2006; Hornikx, Van Meurs & de Boer, 2010). Ook in dit voorbeeld is non-nativeness niet op alle fronten een spelbreker, maar wel op een belangrijke: begrip van je boodschap en daaruit voortvloeiend waardering voor de advertentie. Wil je dat je advertentie begrepen en gewaardeerd wordt, dan speel je het meeste op safe als je in de moedertaal van de doelgroep adverteert.

Hoewel ik maar een selectie van voorbeelden over het effect van non-nativeness heb kunnen presenteren, hoop ik u daar toch enig inzicht in te hebben gegeven. In een aantal gevallen was het duidelijk dat non-nativeness een spelbreker is: non-native accent en grammatica leidt tot onbegrip en minder positieve beeldvorming van de spreker, auteur of organisatie. Feitelijke fouten in teksten leiden niet tot negatieve beeldvorming van de auteur en minder aantrekkelijk vinden van de tekst, maar gepercipieerde fouten wel. Aanpassing aan de stijl van de doelgroep qua beknopte dan wel bloemrijke

stijl leidt niet altijd tot een grotere overtuigingskracht van die tekst en beide stijlen worden door personen uit beide culturen meestal juist geïnterpreteerd. Non-native beelden worden geprefereerd boven native beelden. Advertenties in een vreemde taal worden minder goed begrepen dan advertenties in de moedertaal van de doelgroep. Kortom, bij deze laatste voorbeelden was non-nativeness een niet al te grote spelbreker, maar bleek wel dat je meer op safe speelt als je je communicatie zoveel mogelijk aan de doelgroep aanpast.

ONDERZOEKSDESIDERATA EN VALORISATIE

Hoewel we al enig inzicht hebben in het effect van non-nativeness in taal en cultuur is er nog heel veel werk aan de winkel. Daarbij denk ik aan twee zaken: wetenschappelijk onderzoek en valorisatie van de resultaten van dat onderzoek. Ik wil natuurlijk niet over mijn graf regeren, maar ik hoop te inspireren.

VERDER ONDERZOEK

Andere non-native variëteiten dan non-native Engels

Heel veel onderzoek naar het effect van non-nativeness gaat over het effect van het Engels en Engelstalige culturen. Iets wat ook begrijpelijk is omdat het Engels nu eenmaal de taal is die het vaakst in internationale communicatie wordt gebruikt. Maar het is de vraag of dat wat voor non-native Engels geldt, ook voor andere non-native variëteiten geldt. Uit incidentele observaties blijkt bijvoorbeeld dat Spanjaarden eerder bewondering hebben voor de spreker van non-native Spaans dan dat zij zich eraan ergeren.

Non-native non-native interacties

Het non-native onderzoek heeft zich vooral geconcentreerd op het effect van de non-native op de native, maar voor bijvoorbeeld het Engels komt communicatie tussen non-natives onderling veel vaker voor. Daarom is het van belang ook te onderzoeken wat het effect van de ene non-native op de andere is (Van Meurs, Hendriks & Planken, 2013). Natuurlijk is dat ingewikkeld omdat er een veelvoud van non-native combinaties is, maar je kunt natuurlijk beginnen bij de meest voorkomende combinaties.

Effect verschillende aspecten non-nativeness

We moeten proberen inzicht te krijgen in de mate waarin de verschillende non-native aspecten tot miscommunicatie leiden. Een non-native stijl lijkt bijvoorbeeld minder erg te zijn dan een sterk non-native accent.

Mondelinge non-native communicatie

Het lijkt alsof non-nativeness in schriftelijke communicatie een minder grote spelbreker is dan in mondelinge, maar die indruk kan ook gewekt worden doordat het effect van de verschillende aspecten van non-nativeness vaker in schriftelijke dan in mondelinge communicatie is onderzocht. Daarom pleit ik voor meer onderzoek in mondelinge

communicatie, waarbij ik me overigens realiseer dat dit methodologisch gezien veel moeilijker is dan onderzoek in schriftelijke communicatie.

Informele contexten

Het onderzoek naar het effect van non-nativeness heeft zich vooral geconcentreerd op formele contexten. Dat kan een vertekend beeld hebben opgeleverd. Misschien is non-nativeness in een meer informele, relaxte context, bij voorbeeld in een toeristische context, een minder grote spelbreker.

Aansluiting methodes psychologie

Ik pleit ervoor om aansluiting te zoeken bij methodes uit de psychologie. Onze Leuvense collega's Speelman, Spruyt, Impe en Geeraerts (2013) hebben op basis van de *affective priming* techniek uit de sociale psychologie de *auditory priming* techniek ontwikkeld. Dat is een techniek waarmee je kunt meten wat de impliciete houding tegenover non-native varianten is. Eveneens kunnen de methodes die het *Donders Institute* toepast om inzicht te krijgen hoe onze hersenen taal verwerken ook gebruikt worden om meer zicht te krijgen in wat er gebeurt in de hersenen van degenen die een non-native horen en van degenen die een non-native variëteit gebruiken.

Meer real life onderzoek

Hoewel ik enerzijds pleit voor meer en andersoortig laboratoriumonderzoek, wil ik tegelijkertijd ook aandacht vragen voor onderzoek naar het effect van non-nativeness in situaties die het werkelijke leven meer benaderen. Laboratoriumonderzoek is enerzijds prachtig omdat je veel data krijgt en daarop mooie statistische analyses kan draaien. Anderzijds is het de vraag of de zo verkregen resultaten wel een goede reflectie zijn van het werkelijke effect van non-nativeness. In een laboratoriumsituatie zul je bijvoorbeeld bij het luisteren naar een non-native accent minder snel vooroordelen uiten en beter je best doen het accent te verstaan (Munro, Derwing & Morton, 2006).

VALORISATIE

Het is onze taak niet alleen om door onderzoek meer inzicht te krijgen in non-nativeness als spelbreker, het is ook onze taak om de verworvenheden te communiceren aan diegenen die baat bij deze kennis kunnen hebben.

In het vreemdetalenonderwijs zou men vooral aandacht moeten besteden aan die taal- en cultuuraspecten van non-nativeness die het vaakst tot miscommunicatie leiden, want in de drie jaren die je in de bachelor hebt om een vreemde taal te leren, kun je natuurlijk onmogelijk aan alle non-native aspecten evenveel aandacht besteden. Daarnaast zou men de vreemdetalaleerders moeten leren hoe moedertaalsprekers over het algemeen tegenover non-nativeness staan en ze richtlijnen geven daar mee om te gaan. Huang, Fridegger en Pearce (2013, 2014) suggereren bijvoorbeeld dat je als non-native

in een sollicitatiegesprek met natives je non-nativeness aan de orde stelt, maar er meteen bewijzen aan toevoegt waaruit blijkt dat het je niet zal belemmeren in je functioneren.

In het moedertaalonderwijs zou moeten worden geleerd dat non-nativeness in taal en cultuur niet betekent dat iemand onaardig is of een lage status heeft en dat je, als je je als moedertaalspreker enige moeite getroost, de non-native vaak best kunt verstaan en begrijpen. Dergelijke kennis zou mijns inziens al op de basisschool overgebracht kunnen worden. En als dat niet gebeurt, dan kan het nog altijd op latere leeftijd. Training aan volwassenen hoe om te gaan met non-natives verbetert de communicatie tussen natives en non-natives (Derwing et al, 2002).

VOOR DE TOEHOORDERS

Ik hoop dat u uit mijn verhaal enige handreikingen hebt kunnen destilleren hoe u als moedertaalspreker het beste kunt communiceren met non-natives. In het Nederland van nu waarin grote stromen buitenlanders die andere vreemde talen spreken dan wij, veiligheid bij ons zoeken, kan deze kennis nuttig zijn. Ik hoop ook dat ik u niet zo bang heb gemaakt dat u niet meer durft te communiceren in het Engels, Frans, Duits, Spaans of welke andere vreemde taal u ook beheerst. In de meeste interculturele communicatiesituaties is er een bereidheid aan beide kanten om er het mooiste van te maken. Als je een vreemde taal niet erg goed beheerst, kun je daar zelfs voordeel van hebben omdat moedertaalsprekers dan meer begrip voor culturele blunders hebben (Molinsky & Perunovic, 2008).

DANKWOORD

Aan het einde van mijn college gekomen wil ik enkele personen en instanties bedanken die mijn veertigjarige academische loopbaan mogelijk hebben gemaakt. Ik dank het college van bestuur en het bestuur van de Faculteit der Letteren voor het in mij gestelde vertrouwen. In de bijna vijftig jaar dat ik hier heb gewerkt heb ik de Nijmeegse wijze van besturen als een warm bad ervaren. Onze universiteit is in 1923 opgericht met het doel de emancipatie van de Nederlandse katholieken te bevorderen. Volgens mij is dat uitstekend gelukt. Onze universiteit doet het goed als het om emancipatie gaat, want het is ook de universiteit met het hoogste percentage vrouwelijke hoogleraren, 21,8 procent bij een landelijk gemiddelde van 15,7 procent. Het percentage vrouwelijke hoogleraren wordt in de Europese Unie als graadmeter gezien van een evenwichtige man-vrouwverdeling. De Radboud Universiteit scoort daarin als beste en dat is een felicitatie waard, zeker omdat het bereiken van een evenwichtige man-vrouwverdeling op onze universiteit nog steeds hoog op de agenda staat.

De afgelopen jaren heb ik met heel veel collega's van deze universiteit, de Faculteit der Letteren en vooral van Communicatie en Informatiewetenschappen, Bedrijfscommunicatie (CIW-BC) mogen samenwerken in onderwijs, onderzoek en bestuur. Ik bewaar daar de beste herinneringen aan, ik heb veel van jullie geleerd en de samenwerking heeft me meer dan ooit doen realiseren hoeveel synergie eruit ontstaat. Dat veel

van die samenwerking gebeurde met collega's die Nederlands niet als moedertaal hadden, droeg voor mij alleen nog maar meer bij aan de vreugde. Het leek soms een beetje op vakantie in eigen land. Dat jullie het voor elkaar krijgen om steeds meer werk te doen in minder tijd, dwingt mijn respect af, maar ik maak mij ook zorgen om de vele hoge eisen waaraan jullie moeten voldoen. Als de eisen die nu aan een universitair docent gesteld worden, aan mij gesteld waren, had ik hier nooit gestaan.

De kroon op het werk van een hoogleraar zijn de promovendi. Aan het begeleiden van promovendi heb ik ook altijd veel plezier beleefd. De onderwerpen waren divers evenals de medebegeleiders, maar er kwamen mooie proefschriften uit voort die van nut waren voor de wetenschap én de maatschappij. Ik kijk er dan ook naar uit om de drie promovendi die nog niet klaar zijn, naar het einde toe te begeleiden. En het is natuurlijk prachtig dat alle drie die proefschriften gaan over het effect van non-nativeness. Met Margot van Mulken begeleid ik de proefschriften van Christopher Thesing en Antoinette Luykx over het effect van non-nativeness in Duits-Nederlandse interacties, en met Carlos Gussenhoven het proefschrift van Warda Nejjari over het effect van Nederlands- Engels. Antoinette, Carlos, Christopher, Margot, Warda, ik kijk alweer uit naar onze besprekingen, en voor zover we de resultaten nog niet hebben, ben ik heel erg nieuwsgierig wat er uitkomt.

Dan zijn er de allerbelangrijksten van onze universiteit: de studenten. Kennis doorgeven is een absolute voorwaarde voor de voortgang in de wetenschap. Meer dan vierduizend studenten leerde ik met heel veel plezier de beginselen van cultuurverschillen in communicatie en interculturele communicatie en ik schreef daarvoor meer dan twintigduizend studiepunten uit. Ik begrijp dat voor de studenten die studiepunten het belangrijkste waren, maar voor mij was dat niet zo. Ik hoop dat ik jullie toegerust heb met kennis waarvan je je hele leven in non-native interacties zult profiteren. Jullie dank ik voor de inspirerende discussies over het vakgebied en andere zaken.

Werk en werkomgeving zijn belangrijk voor een carrière, maar dat is niet het enige. Hoe kom je ertoe je leven aan de wetenschap te wijden. Terugdenkend aan mijn leven kwam ik op twee momenten die daartoe een belangrijke bijdrage hebben geleverd.

In juli 1960, ik was toen tien, las ik in de *Consumentengids* een artikel over pindakaas, waarin Tabel 2 (blz. 22) mij intrigeerde. Deze tabel geeft het percentage essentiële vetzuren in het vet en de hoeveelheid vitamine B6 per 100 gram pindakaas aan. Beide zijn de belangrijkste voedingsstoffen in pindakaas, ten minste in 1960. Wat mij intrigeerde, was dat de goedkoopste pindakaas, die van Jamin, de meeste voedingsstoffen bevatte. Ik leerde er voor mijn leven uit dat resultaten van onderzoek altijd anders kunnen zijn dan je verwacht en dat je altijd alles moet onderzoeken.

Voor mijn tweede voorbeeld neem ik u mee naar de jeugdbibliotheek van Haarlem in 1962. Ik was toen twaalf. De boeken waren daar gecategoriseerd op leeftijd, er was onder andere een kast voor 10- tot 14-jarigen en een kast voor 14 jarigen en ouder. In de zomer

Merk:	Prijs per pot	Vet g/100 g. pindaakaas	Essentiële vetzuren in % van het vet	Vitamine B6 mg/100 g. pindaakaas
Calvé	0,98	47,4	24,8	0,44
Coöp. Superior	0,89	49,3	26,0	0,38
Coöp. Goudmerk	0,98	52,9	19,9	0,39
Albert Heyn	0,79	51,3	28,4	0,42
Jamin	0,65	43,0	29,9	0,56
Mc.Millan	0,98	50,7	28,2	0,41
Simon de Wit	0,79	49,4	24,5	0,42
Zijlstra	0,83	50,5	27,2	0,24

Tabel 2 Essentiële vetzuren en vitamine B6 in pindaakaas (*Consumentengids* 8(7), juli 1960, p. 104)

van 1962 had ik de kast tot veertien jaar helemaal uitgelezen, de meisjes én de jongensboeken. Dat vertelde ik de bibliothecaresse, waarop ze me doordringend opnam en zei 'Voor jou ga ik een uitzondering maken'. Ik zie haar nog lopen naar de kast van 14 plus en met haar ogen langs de boeken gaan. Natuurlijk hoopte ik dat ze *Wampie, de roman van een zorgeloze zomer* van A. den Doollaard van de plank zou halen. Maar ze had een andere keuze. Dit lijkt me wat voor jou, zei ze en ze overhandigde me de biografie van Eve Curie over haar moeder Marie Curie. Ik verslond het boek in een weekend. In een tijd waarin 75 procent van de Nederlandse vrouwen geen baan had, was deze biografie voor mij een openbaring: een vrouw die carrière maakte in de wetenschap met kinderen. Het kon dus. Deze biografie heeft keuzes in mijn latere leven sterk bepaald.

Na 46 jaar werken heb ik nu de pensioengerechtigde leven bereikt. U heeft al begrepen dat ik niet van plan ben achter de geraniums te gaan plaatsnemen. Promovendi begeleid ik af, artikelen die al gevorderd zijn, voltooi ik, en de strijd voor gelijke behandeling van vrouwen en mannen zet ik voort. Er komen ook andere dingen. Ik ga me als voorzitter van het bestuur van Huize Agnes inzetten voor uitgeprocedeerde asielzoekende vrouwen met hun kinderen, ik ga weer terug naar een oude liefde, werken in de toeristische sector, en natuurlijk ga ik ook veel meer aandacht besteden aan ons uitdijende gezin. De discussies rondom de eetkamertafel zijn gedeeltelijk verruild voor de familieapp, maar we weten elkaar te vinden in lief en leed. Men zegt wel eens dat kinderen een voorziening voor de oude dag zijn. Ik zie het zo voor me. Red ik het niet met mijn pensioenen, dan adviseren Jasper en Floris mij over mijn financiën. Mocht ik dan nog niet rondkomen, dan adviseert Kamiel mij hoe duurzamer te leven. Roelien zorgt er met al haar kennis over hulpmiddelen voor dat ik zo lang mogelijk zelfstandig kan blijven en door de inbreng van Jutta is het huis dan toch nog enigszins artistiek verantwoord ingericht. Elianne houdt mijn hersenen lenig met haar verhalen over interculturele communicatie in multinationals en de jongste loot van de familie, Julius, aan hem ga ik gewoon heel veel plezier beleven.

Tot slot is er Frank. Veertig mooie jaren zijn we gelijk opgegaan: tegelijk afstuderen, een baan in de wetenschap veroveren, kinderen krijgen, opa en oma worden, enzovoort. En nu is er dan een cesuur: jij mag nog drie jaar de wetenschap dienen en ik moet met pensioen. Het zal even wennen zijn dat ik een beetje meer huisvrouw word en jij een beetje minder huisman, maar we gaan er iets moois van maken.

Meneer de rector magnificus, mevrouw de decaan, dames en heren ik dank u voor uw komst en uw welwillend oor.

Ik heb gezegd.

REFERENTIES

- Bakker, M. (2012). Altijd Emiliaans, ook in matig Engels. *De Volkskrant*, maandag 3 september 2012, 5.
- Bahtina, D., & ten Thijs, J.D. (2012). Receptive Multilingualism. In C.A. Chapelle (Ed.), *The Encyclopedia of Applied Linguistics* (pp. 4899-4904). Blackwell Publishing Ltd.
- Beattie, V., Dhanani, A., & Jones, M. J. (2008). Investigating presentational change in UK annual reports: a longitudinal perspective. *Journal of Business Communication* 45,181-222.
- Burrough, J. (2002). *Culture and Conventions: writing and reading Dutch scientific English*. Proefschrift KUN. Utrecht: LOT.
- Cargile, A. C., & Giles, H. (1997). Understanding language attitudes: exploring listener affect and identity. *Language and Communication* 17(3), 195-217.
- Chiba, R., Matsuura, H., & Yamamoto, A. (1995). Japanese attitudes toward English accents. *World Englishes* 14(1), 77-86.
- Cook, V. (2010). *It's All in a Word History, meaning and the sheer joy of words*. London: Profile books Ltd..
- Coupland, N., & Bishop, H. (2007). Ideologised values for British Accents. *Journal of Sociolinguistics* 11(2), 74-93.
- Derwing, T.M., Rossiter, M.J., & Munro, M.J. (2002). Teaching native speakers to listen to foreign accented speech. *Journal of Multilingual and Multicultural development* 23, 245-259.
- Derwing, T.M. & Munro, M.J. (2005). Second language accent and pronunciation teaching. A research based approach. *TESOL quarterly* 39, 379-397.
- Doel, R. van den (2006). *How Friendly are the Natives. An Evaluation of Native-speaker Judgements of Foreign-accented British and American English*. Utrecht: LOT.
- Gass, S.M., & Varonis, E.M. (1991). Miscommunication in Nonnative Speaker Discourse. In N. Coupland, H. Giles & J.M. Wiemann (eds.), *Miscommunication and Problematic Talk* (pp 121-45). Newbury/Paris/ London/New Delhi: Sage Publications.
- Gerritsen, M. (2001). *Cultuur als spelbreker. De communicatieve gevolgen van cultuurverschillen tussen Vlaanderen en Nederland*. Nijmegen: Katholieke Universiteit Nijmegen.
- Gerritsen, M. (2014a). Vlaanderen en Nederland: één taal, twee culturen. *Neerlandia, Nederlands-Vlaams tijdschrift voor taal, cultuur en maatschappij* 118(1), 26-30. Herdrukt in *NederBelgischMagazine* 18(7), 14-19.
- Gerritsen, M. (2014b). Vlaanderen en Nederland: waarom twee culturen en wat zijn de gevolgen in Vlaams/Nederlandse interacties? *Neerlandia, Nederlands-Vlaams tijdschrift voor taal, cultuur en maatschappij* 118(2), 11-13.
- Gerritsen, M. (2014c). Vlamingen en Nederlanders: van cross- naar intercultureel onderzoek. In F. van de Velde, H. Smessaert, F. van Eynde, F., & S. Verbrugge (Eds.) *Patroon en argument* (pp. 707-723). Leuven: Universitaire pers Leuven.
- Gerritsen, M., Korzilius, H., Meurs, F. van, & Gijsbers, I. (2000). English in Dutch Commercials: Not Understood and Not appreciated. *Journal of Advertising Research* 4(1/4), 17-36.
- Gerritsen, M., Nickerson, C., Hooft, A. van, Meurs, F. van, Nederstigt, U., Starren, M., & Crijns, R. (2007). English in product advertisements in Belgium, France, Germany, the Netherlands and Spain. *World Englishes* 26(3), 291-316.

- Gerritsen, M., Nickerson, C., Hooft, A., van, Meurs, F. van, Korzilius, H., Nederstigt, U., Starren, M., & Crijns, R. (2010). English in product advertisements in non-English-speaking countries in Western Europe: Product image and comprehension of the text. *Journal of Global Marketing* 23(4), 349-365.
- Gluszek, A., & Dovidio, J. F. (2010). Speaking with a Nonnative Accent: Perceptions of Bias, Communication Difficulties, and Belonging in the United States. *Journal of Language and Social Psychology* 29(2), 224-234.
- Gooskens C.S., Heuven V.J.J.P. van, Bezooijen R. van & Pacilly J.J.A. (2010). Is spoken Danish less intelligible than Swedish? *Speech Communication* 52(11-12): 1020-1037.
- Gooskens C.S., Bezooijen R. van & Heuven V.J.J.P. van (ter perse), Mutual intelligibility of Dutch-German cognates by children: The devil is in the detail. Te verschijnen in 2015 in *Linguistics*.
- Groot, E. de (2008). *English annual reports in Europe: A study on the identification and reception of genre characteristics in multimodal annual reports originating in the Netherlands and in the United Kingdom*. Utrecht: LOT.
- Groot, E. de, Korzilius, H., Gerritsen, M., & Nickerson, C. (2011). There's no Place like Home: UK-Based Financial Analysts' Response to Dutch-English and British-English Annual Reports texts. *IEEE Transactions on Professional Communication* 54(1) 1-18.
- Hall, E.T. (1976). *Beyond Culture*. New York: Doubleday.
- Hendriks, B.C. (2010). An experimental study of native speaker perceptions of non- native request modification in e-mails in English. *Intercultural Pragmatics* 7(2), 221-255.
- Hendriks, B.C., Meurs, W.F.J. van, Korzilius, H.P.L.M., Pair, R.G. le & Blanc-Damen, S. le (2012). Style Congruency and Persuasion: A Cross-Cultural Study Into the Influence of Differences in Style Dimensions on the Persuasiveness of Business Newsletters in Great Britain and the Netherlands. *IEEE Transactions on Professional Communication* 55(2), 122-141.
- Heuven V.J.J.P. van, & Wang H. (2006). Onderlinge verstaanbaarheid van Chinese, Nederlandse en Amerikaanse sprekers van het Engels, *Toegepaste Taalwetenschap in Artikelen* 76(2): 75-85.
- Hoeken, H., Brandt, C. van den, Crijns, R., Dominguez, N., Hendriks, B., Plancken, B., & Starren, M. (2003). International advertising in Western Europe: Should differences in uncertainty avoidance be considered when advertising in Belgium, France, The Netherlands, and Spain. *The Journal of Business Communication* 40, 195-218.
- Hooft, A.P.J.V. van (2011). A comparison of Mexican and US American students' perceptions on high- low context business communication style. *ITL International Journal of Applied Linguistics, Special Issue Languages in Business Education* 161, 1-22.
- Hornikx, J., & Starren, M. (2006). The relationship between the appreciation and the comprehension of French in Dutch advertisements. In R. Crijns, & C. Burgers (Eds.), *Werbestrategien in Theorie und Praxis: Sprachliche Aspekte von deutschen und niederländischen Unternehmensdarstellungen und Werbekampagnen* (pp. 129-145). Tostedt: Attikon Verlag.
- Hornikx, J., Meurs, F. van, & Boer, A. de (2010). English or a local language in advertising? The appreciation of easy and difficult English slogans in the Netherlands. *Journal of Business Communication* 47(2), 169-188.
- Hornikx, J., Groot, E. de, Timmermans, E., Mariëns, J., & Verckens, J. P. (2010). Is het aanpassen van advertenties aan culturele waarden in West-Europa zinvol? *Tijdschrift voor Taalbeheersing* 32, 114-127.

- Huang, L., Frideger, M., & Pearce, J. (2013). Political Skill: Explaining the Effects of Nonnative Accent on Managerial Hiring and Entrepreneurial Investment Decisions, *Journal of Applied Psychology* 98(6), 1005-1017.
- Huang, L., Frideger, M., & Pearce, J. (2014). How Non-native Speakers Can Crack the Glass Ceiling, *Harvard Business Review* 92 (6), 28.
- Karreman, J., De Jong, M., & Hofmans, S. (2014). The effects of different parts of the annual report on potential investors' attitudes towards the company and on the corporate reputation *IEEE Transactions of Professional Communication* 57, 1-20.
- Lindemann, S. (2002). Listening with an attitude: A model of native-speaker comprehension of non-native speakers in the United States. *Language in Society* 31, 419-441.
- Malt, B.C. & Majid, A. (2013). How thought is mapped into words. *WIREs: Cognitive Science* 4, 583-597.
- Meurs, F. van (2010). *English in job advertisements in the Netherlands: Reasons, use and effects*. Utrecht: LOT.
- Meurs, F. van, Hendriks, B.C., & Planken, B.C. (2013). Studying the effects of non-nativeness in a business communication context. In D. Smakman & L. Willemsen (Eds.), *Proceedings of the 2012 "Van Schools tot Scriptie" Colloquium* (pp. 37-45). Leiden: Leiden University.
- Meurs, F. van, Planken, B., & en Maria, K. (in voorbereiding). Perception is everything: Native and non-native English speakers' attitudes towards non-native errors in persuasive text.
- Molinski, A., & Perunovic, W.Q.E. (2008). Training wheels for intercultural learning: Poor language fluency and its shielding effect on the evaluation of culturally inappropriate behaviour. *Journal of Language and Social Psychology* 27, 284-289.
- Mulken, M. van (2010). Het Plezier Van Vreemde Taal, *Tijdschrift voor Taalbeheersing* 32(3), 268-79.
- Mulken, M. van & Hendriks, B. (ter perse). Your language or mine? Or English as a lingua franca? Comparing effectiveness in English as a lingua franca and L1-L2 interactions: implications for corporate language policies. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*.
- Munro, M.J., Derwing, T.M., & Morton, S.L. (2006). The mutual intelligibility of L2 speech. *Studies in Second Language Acquisition* 28, 11-131.
- Nejari, W., Gerritsen, M., Haagen. M. van der, & Korzilius, H. (2012). Responses to Dutch-accented English. *World Englishes*. 31(2), 248-268.
- Rogerson-Revell, P. (2007). Using English for International Business: A European case study. *English for Specific Purposes* 26(1), 103-120.
- Speelman, D., Spruyt, A., Impe, L., Geeraerts, D. (2013). Language attitudes revisited: Auditory affective priming. *Journal of Pragmatics* 52, 83-92.
- Tajima, Atsushi (2004). Fatal miscommunication: English in aviation safety. *World Englishes* 23(3), 451-470.
- Tan, Y-Y, & Castelli, C. (2013). Intelligibility and attitudes. How American English and Singapore English are perceived around the world. *English World-Wide* 34(2), 177-201.
- Gudykunst, W.B., & Ting-Toomey, S. (1988). *Culture and Interpersonal Communication*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Tsalikis, J., DeShields, O.W., & La Tour, M.S. (1991). The Role of Accent on the Credibility and Effectiveness of the Salesperson. *Journal of Personal Selling & Sales Management* XI (1), 31-42.
- Wang, H. (2007). *English as a lingua franca: mutual intelligibility and American speakers of English*. Utrecht: LOT.

